

15. Kvit, S. (2013). Dmytro Dontsov: ideolohichniy portret [Dmytro Dontsov: ideological portrait]. Lviv: Halytska vydavnycha spilka.
16. Kosmeda, T. A. (2001). Aksiolohichni aspekty prahmalinhvistyky: zasoby vyrazhennia katehorii otsinky v ukrainskii ta rosiiskii movakh [Axiological aspects of pragmalinguistics: expressive means of evaluation category in the Ukrainian and Russian languages]. Kharkiv.
17. Kochan, I. M. (2008). Lnhvistychnyy analiz tekstu: navch. posib. [Linguistic analysis of a text: Tutorial]. Kyiv: Znannya.
18. Kukhta, B., Romaniuk, A. & Polishchuk, M. (1997). Khto ye khto v yevropeiskii ta amerykanskkii politychnii nauks: Malyi politolohichniy slovnyk [Who is who in European and American political science: Small Political Science Dictionary]. Lviv: Kalvariia.
19. Mykytyuk, O. (2017). Antroponimnyi prostir Dmytra Dontsova yak vidtvorennia dukhovnoho ta heroichnoho mynuloho ukrainskoho narodu // *Lnhvistychni studii* [Anthroponymic Space of Dmytro Dontsov as Recreation of Spiritual and Heroic Past of Ukrainian People // *Linguistic Studies*]. Iss. 34. Vinnytsia: DonNU im. Vasylia Stusa.
20. Mykytyuk, O. (2018). Suspilno-politychna terminolohiia Dmytra Dontsova yak osnova ukrainskykh derzhavotvirnykh tradytsii // *Teoriia termina: konkretyzatsiia leksyko-semantychnykh paradyhm: monohrafiia*. [Socio-political terminology of Dmytro Dontsov as the basis of Ukrainian state-building traditions // *Theory of the term: specification of lexical-semantic paradigms: monograph*]. Lviv: Halytska Vydavnycha Spilka.
21. Mykytyuk, O. (2015). Uzhyvannya form mnozhyny vid vlasnykh nazv u tvori Dmytra Dontsova “Dukh nashoyi davnyny” // *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Filolohichni nauky*. [The use of the plural forms created from the proper names in the work of Dmytro Dontsov “The spirit of our past” // *Journal of Zaporizhzhya National University. Philology*]. Iss. 2. Zaporizhzhia: Zaporizkyi natsionalnyi universytet.
22. Moysiienko, A. K. (2006). Slovo v apertseptsyinyi systemi poetychnoho tekstu. Dekoduvannya Shevchenkovoho virsha: Monohrafiya. [Word in the apperception system of the poetic text. Decoding of Shevchenko poem: Monograph]. Kyiv: Stal'.
23. Radevych-Vynnytskyi, Ya. K. (2013). Movna skladova natsionalnoho buttia: Studii z ukrainskoi lnhvonatsiolohii. [Linguistic constituent of national existence: Workshops in the Ukrainian linguonatiology]. Kyiv; Drohobych: Posvit.
24. Selivanova, O. O. (2011). Lnhvistychna entsyklopediia. [Linguistic Encyclopedia]. Poltava: Dovkillya-K.
25. Franko, I. (2009). Mykhailo P[etrovych] Starytskyi // Zibr. tv.: u 50-ty tt. Pokazhchyk kupiur. [Mykhailo P[etrovych] Starytskyi // Collected works in 50 volumes. Pointer of exclusions]. Kyiv: Naukova dumka.
26. Franko, I. (1986). Poza mezhamy mozhylyvoho // Zibr. tv.: u 50-ty tt. [Outside the Possible // Collected works in 50 volumes]. Vol. 45. Kyiv: Naukova dumka.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Микитюк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Національного університету «Львівська політехніка».

Наукові інтереси: культура мовлення, лексикологія, лінгвістика тексту, лінгвоперсоналогія, термінологія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Oksana Mykytyuk – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department at the Lviv Polytechnic National University.

Scientific interests: speech culture, lexicology, applied linguistics, linguopersonology, and terminology.

УДК 821.161.1.09 Бродський

СПЕЦИФІЧНА РОБОТА ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДІЙСНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЇ Й. БРОДСЬКОГО)

Інна ПЕРЦОВА (Кропивницький, Україна)

e-mail: iperцова@mail.ru

ПЕРЦОВА Інна. СПЕЦИФІЧНА РОБОТА ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ МОВНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ДІЙСНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЇ Й. БРОДСЬКОГО)

У статті аналізується роль фактора людської свідомості в процесі трансформації реального світу в світ поетичний. Одним з проявів людської свідомості є світогляд, тобто своєрідна система поглядів на об'єктивний світ і місце людини в ньому, ставлення людини до навколишнього світу і до самої себе, а також зумовлені цими поглядами основні життєві позиції людей, їх переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності, ціннісні орієнтири. Цікавий матеріал для таких спостережень дає поезія Й. Бродського.

У статті представлений літературний коментар до його вірша «Дебют». Однією з причин смислових змін слів у поезії Й. Бродського є специфічна робота людської свідомості, яка сприймає різного роду семантичні зміни не тільки завдяки відбиттю об'єктивної дійсності, але і завдяки його творчій обробці.

Ключові слова: традиції, концепт культури, людська свідомість, індивідуальна свідомість, загальнолюдські цінності, суспільна свідомість, семантика, смислові трансформації.

PERTSOVA Inna. SPECIFIC WORK OF HUMAN CONSCIOUSNESS IN THE LINGUISTIC INTERPRETATION OF REALITY (BASED ON POEMS BY Y. BRODKYI)

One of the epistemological factors that determine semantic transformations in fiction is specific work of human consciousness, which reflects the creativity of human thinking, the active role of the human mind in understanding the world around through language.

The article analyzes the role of human consciousness in transforming the real world into the poetic one. The worldview, that is the special system of views of the objective world and the place of man in it, feelings of man towards the world around and towards themselves, as well as the basic attitudes of people, their beliefs, ideals, principles of cognitive activity, value orientations, is one of human consciousness. The social, moral world image and the specific worldview system reflect the lexical and semantic level of the language and, of course, penetrate into the canvas of literary texts, but it is already modified in the artist's mind. Moral mastering of the world by human consciousness often contributes to extending semantic potential of a word. The poetry of Y. Brodskyi is a source of interesting material for such observations: his poetic thinking reflects the level of knowledge about the world of the society and is determined by its existence. The article presents a literary commentary on the poet's verse "Debut". One of the factors that cause semantic changes in the Brodskyi's poetry is the specific work of human consciousness, which perceives all sorts of semantic changes not only due to the reflection of the objective reality, but also due to its creative adaptation. Brodskyi learns the semantic content of individual words subjectively, while rethinking their meaning and creating an individual language image that reflects the author's outlook, his view of facts, events and objects. The poetic text reflects not only author's thoughts and feelings, but also those states of human consciousness, which can be called aesthetic experiences of a man. Obviously, the formation of aesthetic potential is the specifics of interpreting human consciousness in the poetic text. Specific work of human consciousness in fiction determines the reality in accordance with the author's idea and aesthetic concept. Studying it during the linguistic reality interpretation is necessary for understanding the essence of changing the meaning of words.

Key words: traditions, culture concept, human consciousness, individual consciousness, universal human values, public consciousness, semantics, semantic transformations.

Розуміння явищ зовнішнього світу, власної поведінки та вчинків інших людей – усе це розглядається й оцінюється крізь призму усталених поглядів. Оцінка дій людини звичайно спирається на деякі норми (або традиції), які грають роль своєрідних еталонів. Традиції відбивають глибини людської свідомості й містять у собі релігійні, філософські та психологічні установки. Із самого початку людської історії традиції були спробою впорядкувати смисл людського існування в загадковому Всесвіті. Багато традицій увібрали в себе як найдавніші, так і більш нові уявлення людей про світ, своє місце в ньому, про свої вчинки, про те, чим вони повинні пишатися і що поважати. Вони знайшли своє відбиття в літературі, філософії, мистецтві.

І поезія Бродського не виняток із правил: його поетичне мислення відбиває рівень знань суспільства про світ й зумовлюється його буттям. Це той шлях, коли індивідуальна свідомість стає рупором панівної масової свідомості: поет йде від індивідуального, а вгадує загальнолюдське. Так відбувається трансформація реального світу в світ поетичний. Проблема впливу гносеологічних факторів на функціонування і розвиток мови неодноразово ставилася у класичних працях В.В. Виноградова, Д.Н. Шмельова та в працях більш пізнього періоду, зокрема В.М. Манакіна.

У нашій роботі розглядається роль одного із гносеологічних факторів (фактора людської свідомості) у процесі смислової трансформації слів у художньому мовленні Бродського. Саме в такому аспекті поезія митця ще не була предметом аналізу.

Отже, мета статті полягає в дослідженні специфічної роботи людської свідомості в художньому тексті. Завдання публікації полягають у визначенні ролі фактора людської свідомості в художньому тексті загалом та в розкритті поетичної картини світу Бродського, зокрема.

Світ відображається у свідомості, а свідомість закріплює, фіксує, кодує це зображення в словах. Таким чином, слово є засобом тієї інформації, яку людина отримує із зовнішнього світу.

У людську свідомість входять уявлення про міру відповідності дійсності поняттям про справедливість, порядність, прекрасне. Тривала й складна робота суспільної свідомості формувала загальнолюдські ідеали, розкривала в них найвищі цінності людського буття. Природний або фізичний світ у людському вимірі є світ цінностей. Він не тільки відбивається, усвідомлюється, але й переживається, співвідноситься з такими базисними смисловими категоріями як "буття", "мета", "смерть", "добро", "зло", "я". У зв'язку з цим слід нагадати про те, що мова – це не тільки засіб спілкування, але й **концепт культури**. Концепт охоплює весь зміст слова та відбиває уявлення носія культури про характер явищ дійсності, які стоять за словом з його численними асоціативними зв'язками. "Семантичний ореол слова не фіксується в лексикографічних працях, проте він значною мірою зумовлює реальне функціонування слова в конкретному соціумі. Цей ореол зумовлений всією історією слова, його етносоціальним й етнокультурним контекстом" [1, с. 174]. Отже, семантика слова належить всім, хто говорить цією мовою, вона є результатом діяльності свідомості колективу, суспільства, народу. Саме тому семантика знаків мови уможливує людям розуміти одне одного, незважаючи на кількість особистісних смислів. Відображення в

художньому творі загальнолюдських цінностей створює його особливу дієвість. Саме так відбувається трансформація реального світу у світ поетичний, і в цьому смислі текст – "зліпок буття".

Соціальна, моральна картина світу і конкретна система світобачення знаходить відбиття на лексико-семантичному рівні мови і, безумовно, проникає в тканину художніх текстів, але вже в перепрацьованому в свідомості митця вигляді. Моральне оволодіння світу людською свідомістю часто сприяє розширенню семантичних можливостей слова. Звернімося до вірша Й. Бродського "Дебют":

1

*Сдав все свои экзамены, она
к себе в субботу пригласила друга,
был вечер, и закупорена туго
была бутылка красного вина.
А воскресенье началось с дождя,
и гость, на цыпочках прокравшись между
скрипучих стульев, снял свою одежду
с непрочно в стену вбитого гвоздя.
Она достала чашку со стола
и выплеснула в рот остатки чая.
Квартира в этот час еще спала.
Она лежала в ванне, ощущая
всей кожей облупившееся дно,
и пустота, благоухая мылом,
ползла в нее через еще одно
отверстие, знакомящее с миром.*

2

*Дверь тихо притворившая рука
была – он вздрогнул – выпачкана; пряча
ее в карман, он услышал, как сдача
с вина плеснула в недрах пиджака.
Проспект был пуст. Из водосточных труб
лилась вода, сметающая окурки.
Он вспомнил гвоздь и струйку штукатурки,
и почему-то вдруг с набрякших губ
сорвалось слово (Боже упаси
от всякого его запечатленья),
и если б тут не подошло такси,
остолбенел бы он от изумленья.
Он раздевался в комнате своей,
не глядя на припахивавший потом
ключ, подходящий к множеству дверей,
ошеломленный первым оборотом [3 (т. II), с.375].*

Внутрішня тема вірша з'являється на поверхні саме в слові «Дебют». Яка внутрішня текстова реальність перебуває за ним? Відповідь, на наш погляд, очевидна. **"Бутылка вина"** потрібна та цікава як словесний матеріал, що стимулює читацьку думку. Неважко виявити символіку ситуації: туго закоркована пляшка червоного вина в системі метафор Бродського є емблемою непорочності, цнотливості. Розчарування, що охопило дівчину, трансформується в **"дош"**, який несе одкровення про духовну драму. Додамо до цього ряду **"скрипучие стулья"**, **"непрочно вбитый гвоздь"**, **"облупившееся дно"** і ми отримаємо ситуацію дискомфорту та холоду. Рівний реєстр перелічувань, чіткість деталей стають ознакою порожнечі. Лірична героїня ("она") не відірвана від простору (квартири). Між ними певний зв'язок, результатом якого є зараження простору настроєм туги героїні. Образи скрипучих стільців, німічно забитого цвяха, полупленого дна підкреслюють дискомфорт у її душі.

Стилістичний ефект слова «дно» створюється одночасною реалізацією та взаємодією двох його значень. По-перше, йдеться про *дно* як при основу ємкості [2 (Т. I), с. 406]. По-друге, контекст містить елементи, які визначають актуалізацію ще одного значення, що звичайно реалізується у фразеологізмі *идти ко дну* – морально опускатися [2 (Т. IV), с. 406], яке відбиває стереотипні уявлення про дівочу гідність, властиві свідомості людини радянської епохи. Життя суспільства часів поета пройняте переконанням: дівчина, що вступила в інтимні стосунки до заміжжя, стає безчесною й опиняється на дні життя.

Друге значення (*дно життя*) імпліцитно присутнє в контексті й оживає у свідомості читача, асоціюючись з уявленнями про мораль. Важливу ідейно-образну інформацію в цих рядках несе слово «*выплеснула*», яке сприяє передачі душевного стану героїні: вона не випила, а «*выплеснула* (виплеснути –вилити відразу, кидком' [2 (Т. I), с. 271]) *в рот остатки чая*», очевидно, навіть не відчувши його смаку.

Душевну дисгармонію відчуває і ліричний герой («он»). Пустота проспекту – символ його внутрішнього стану. Створений автором пейзаж повний скорботного оціпеніння, тому що він проти коханців. А враження таке, що проти них цілий світ. Цікава трансформація смислу спостерігається також у слові «*ключ*», яке в наведеному контексті виступає як символ дітородного органа. Дітородний орган – знак індивідуальності. Нагадуючи різьбу ключа, він використовується шифрованим мовленням Бродського як символ ідеї особистості, апологія суб'єктивності. Сигналом до виникнення таких індивідуально-авторських асоціацій слугують елементи переносного значення слова «*ключ*» (ключ – 'засіб, можливість для розгадки будь-чого, для володіння будь-чим [2 (Т. II, с. 61)]. По-новому осмислене слово «*ключ*» постає вмістилищем чуттєвих станів поета.

Наведений твір дуже цікавий для з'ясування позиції автора в поезії Й. Бродського: його становище як спостерігача фіксується дуже рідко, Ставлення автора передається майже завжди побічно. Відбувається, можна сказати, повне витіснення ліричного «я» з поезії.

Таким чином, однією з причин смислових змін слів у художніх творах Бродського є специфічна робота людської свідомості, яка сприймає різного роду семантичні зміни не тільки завдяки відбиттю об'єктивної дійсності, але і завдяки його творчій обробці. Як бачимо, семантичне наповнення окремих слів поет засвоює суб'єктивно, переосмислюючи їх зміст і створюючи індивідуальний мовленнєвий образ, що відбиває авторське бачення світу, його погляд на факти, події, предмети.

Необхідно особливо підкреслити, що в поетичному тексті не просто відтворюються думки й почуття автора, але й ті стани людської свідомості, які можна назвати естетичними переживаннями людини. Очевидно, саме у формуванні естетичного потенціалу й полягає специфіка переломлення людської свідомості в поетичному тексті. Специфічна робота людської свідомості в художньому творі зумовлює означення дійсності у відповідності до авторської ідеї та естетичного задуму. Її вивчення в ході мовної інтерпретації дійсності необхідне для розуміння сутності процесу зміни смислового наповнювання слів.

БІБЛОГРАФІЯ

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Підручник. – К.: «Академія», 1999. – 273 с.
2. Словарь русского языка в четырех томах. Изд. 2-е исправл. и дополн. – М.: Русский язык, 1981 и сл.
3. Сочинения Иосифа Бродского. Т. II-V. – СПб.: Издательство «Пушкинского фонда», 1998.

REFERENCES

1. Kocherhan, M. P. (1999) *Zahalne movoznavstvo. Pidruchnyk*. [General Linguistics. Textbook.]. Kyiv: Akademia.
2. *Slovar russkogo yazyka v chetirekh tomakh. Izdanie vtoree ispravlennoe i dopolnennoe*. [Dictionary of the Russian Language in Four Volumes. 2-nd Edition, Revised]. Moscow: Russky Yazyk.
3. *Sochinenia Iosifa Brodskogo. Toma II – V*. (1998). [Works of Iosif Brodsky. V. 2nd – 5th]. Saint-Petersburg: Pushkinsky Fond.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Інна Перцова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та російської мови Донецького національного медичного університету.

Наукові інтереси: семасіологія, стилістика, семантичні аспекти перекладу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Inna Pertsova – Candidate of Philology, Assistant Professor of the Department of Ukrainian and Russian Languages of the Donetsk National Medical University.

Scientific interests: semasiology, stylistics, semantic aspects of translation.